

A létversek költője

Szokoly Tamás-est Veszprémben*

Most, hogy végighallgattuk Szokoly Tamás harminchárom versét, sokféle emlék, érzelem és sokféle gondolat mozdult meg bennem. Az első az volt, hogy 1950-ben, érettségi után, átköltöztem Pápáról ide Veszprémbe, s itt akartam végleg lesátorozni. Lóránd Imre, a *Veszprém Megyei Népiújság* akkori szerkesztője a fiatal újságírók vőfénybotját azzal nyomta a kezembe, hogy itt a Bakony erdők szomszédságában tanuljam ki a szakmát és négy-öt év múlva bármelyik országos lap fölkínálja nekem irodalmi rovatát vagy tárcarovatát. Hiúságomnak tetszett ez a lendületes jóslat, de a lelkem zárkózottabb felének nem: ugyanis én nem újságírónak készültem, hanem, titokban, írónak. Erről a becsvágyamról soha senkinek nem beszéltem. Pedig már Pápa utcái közül is azokon az utcákon jártam legszívesebben, amelyeken Petőfi járt, betyárkodott és tágította feje fölött az egeket.

A pápai mítosz mellett itt, Veszprémben egy köznapian is átélhető élménnyel ajándékozott meg a sors. 1950 nyarán a főszerkesztőm behivatott a szobájába és közölte velem, hogy három napra a városunk és a szerkesztőségünk vendége lesz a Villon-átköltéseiről elhíresült Faludy György költő, a *Népszava* újságírója, aki az épülő veszprémi egyetemről szeretne hosszú és színes beszámolót írni. S ő – mármint a főszerkesztőm – úgy döntött, hogy holnaptól három napig én legyek a kísérője, a csicskása, a kalauza.

Életemben addig eleven költőt még sose láttam. Hát még olyat, aki fiatalon bele mert bújni, egy eretnek költő bőrébe, ráadásul olyanéba, aki az európai líra egyik legeredetibb megteremtője és megújítója volt. Villon sikamlós, duhaj, gyermeki s kötélre való vagány lévén, nem félt Istentől, püspököktől, uralkodóktól, nem félt a haláltól sem. Egyenesen Dante barátjának illett volna be toprongyosan is.

Három napot egy ilyen lélekvándorlásos ember közelében eltölteni, fölér egy kolumbuszi utazással. Egyszer csak azt vettem észre, hogy Faludyt nem érdekli a szocialista építkezés fennkölttsége, sokkal jobban érdekli a költészet, mert kéretlenül is elkezdett nekem Babitsról, József Attiláról, Radnótiról, Vas Istvánról és Illyésről beszélni. Élő szájból a halott Babits, a halott József Attila és a halott Radnóti élő mondatait visszahallani – olyan volt ez nekem, mint a beavatás szertartása: mostantól kezdve közénk tartozol te is, ismerned kell az elődeidet.

Ismétlem: a versek elhangzása után azért szerettem volna ezt a veszprémi élményt földidézni, mert Szokoly Tamás rögtön megértette volna, hogy milyen beavatásba szeretném beavatni őt is. Faludy György neki is jó ismerőse volt.

A másik elgondolásom még az elsőnél is szertelenebb lett volna. Az futott át rajtam, hogy az elmondott versek közül nyolcat-tíz nem villanylámpák fényében,

* Elhangzott 2007. szeptember 28-án a HM Honvéd Kulturális Szolgáltató Kht. Veszprémi Intézményében.

hanem sötétben kellett volna elmondani: susogva, zaklatottan, hadd érezzék meg a jelenlévők, hogy a színpadi megoldásokhoz szokott író belső világából hogyan törnek elő katartikus versei. Én nem féltem volna ilyen szélsőséges megoldásoktól sem, hiszen a Szokoly versek nagy része nem hasonlít a kortárs versekhez. Legtöbbjük, főként a hosszú költemények, megsebesített drámai monológok. Épp attól teljeseek, hogy csonkák. Épp attól történelmiek, hogy épp csak érintkeznek a történelemmel. A *Futamok* című verséből idézek egy részt:

kilakoltatott vagyok, mert
kilakoltattam magam
és száműzött vagyok,
mert úgy találta a sorsom:
nincs közöm a közös ügyekhez –
ezt a verset ma megírom,
mert van valami,
amit be kell fejezni,
mert van valami, aminek
vége,
s talán lesz valami,
amihez már semmi közöm.

a szabálytalanság a szabadság maga

Ez ugye nem a *Lenni, vagy nem lenni* komor hősiessége, hanem az abszurdítások kérdésköre.

Rögtön folytatom a föntieket egy másik sóhajtásnyi verssel:

Nem történt semmi.
Valóban semmi.
Csak el kellett menni
– forró délelőtt –
egy puskacső előtt,

s csak menni, menni,
menni.

Ennyi.
Mondhatnám: nem történt semmi.
Semmi.

A 20. század emberének titokzatos motyogása ez a vers. Azé az emberé, akinek nemcsak háborúk idején kellett elmenni egy-egy puskacső előtt, de a különféle diktatúrák hazug békéjében is. Ki tudja, maholnap nem lesz-e újra időszerű ez a motyogás?

*

Már rég nem írtam le efféle jóslatot, de néha rákényszerülök. Rákényszerülök, mert bizonytalan mögöttünk a háttér és bizonytalan az előtér is. Igazság szerint:

a kommunizmus kimúlásával új korszaknak kellett volna elkezdődnie mind a két világban: Nyugaton is és Keleten is. Hiszen a védekezésre berendezkedett Nyugat minden ereje fölöslegessé vált, amikor Szovjetunió a hozzáláncolt közép-európai országokkal együtt térdre rogyott. De nem a karosszékek nyugalma jött el. A hidegháború helyett a hidegbéke versenykorszaka tört rá az emberiségre. A legügyesebb kommunisták kapitalistákká váltak, a demokráciát legtöbb helyen a diktatúra kaptafájára húzták rá, s a hagyományos kapitalisták új lendületet adtak a régi kapitalizmusnak, ma már globalizmusnak nevezik, s a *Világ proletárjai egyesüljete!* jelszót pedig elvették a szegényektől, és azt írták föl a felhőkarcolók homlokára, hogy Világ kapitalistái fogjatok össze a munkások ellen, mert sokkal kevesebb munkás-kézre lesz szükségünk, mint amennyire még tegnap gondoltunk. A civilizáció legyőzte a nemzeteket, az államokat, legyőzte a szellemet. A tömegtájékoztatás a világ mind a négy sarkán legyőzte alanyait. Legérzékletesebb példája ennek az, hogy a demokráciák főeszköze nem a könyv, hanem a televíziók és az újságok. Az emberiség – immár egy jó százada – nem a gondolkodásra rendezkedett be, hanem a felejtésre. Amit ma lát, holnapra elfelejti. Ezért történhetik meg vele az, hogy aminek semmi köze a történelemhez, az esik meg vele a leggyakrabban: az elszűrés, az eltompulás, a sehonnaiság. Nem véletlenül ír le Szokoly ilyen sorokat, hogy: *kivilágított kutyaól lesz legszebb hazád.*

*

A tizenhét évvel ezelőtt lezajlott rendszerváltás után ilyen sorokat írni, maga a megkérdőjelezhetetlen bukás. Ha politikai versben olvasnák ilyen sorokat, azt mondanám, értem az okát, hiszen visszatartott lélegzet nélkül Ady is leírta, hogy: *Nekünk Mohács kell!* vagy azt, hogy *mi a hőkölő harcok népe vagyunk.* De Szokoly Tamás nem politikai verseket ír, hanem lét-verseket. Lét-verseket, amelyekben egyforma hangon szólal meg a szerelem, a magány, az elesettség, az élni-nemtudás és az életakarás is. Összegyűjtött versei közt a szerelmes versei a leginkább épek, roncsolás nélküliek.

Hadd idézzek mutatóban egy rövidet. A vers címe: *Hány éve?*

Hány éve ülsz a nagyszobában?
A fotelben hány éve ülsz,
mint egy fehér madár a felhőn,
hogy attól félek, elrepülsz?

Nem merek közelíteni,
nehogy tekinteted zavarjam...
És itt maradok isteni
kínok között, megint magamban.

Igen, a magány! Nem tudom, hogy Szokoly Tamás nemzedékének van-e még olyan költője, aki annyit tusakodna az egyedülléttel, az eszmei társtalansággal, mint ő? A művészetek peremvidékére sodródott, nincs benne semmilyen céhben, csoportosulásban, ilyen vagy amolyan rohamosztagokban. Olyan alapítványok környékén se sündörög, ahol ösztöndíjakat osztogatnak. Dacos szegénylegény, aki maga-keresése közben találta meg lába alatt a földet. Hallgassuk csak meg egyik versének részletét:

jó ez nekem így hideglelősen
a hóesés szálkáit bogozva,
ó ez nekem így te Jégkirályka
a széltől átfújva megbotozva

lásd: nemcsak zsebeim üresek,
de stukkerem sincs, hogy rálőjek a kakukkra:
 múljon az idő/
 induljon az óra
köpök undok véres lepedéket
 a hóra,
 a hóra.

Gottfried Benn, a németek modern költője ír emlékezetes sorokat erről a megal-
kuvás nélküli állapotról. Azt írja, hogy a művész tökéletesen magára van utalva.
Például egy egyetemi tanárnak, aki kétezer évvel ezelőtt használt rézöntvényekkel
foglalkozik, az 1860-as évektől 1948-ig rengeteg segítség és rengeteg analízis áll
rendelkezésére, szám szerint négyezer-hétszáz-huszonkilenc, a könyveket csupa
elismert tanár írta, akire bátran ráhagyatkozhat. Sőt, a nemzetközi könyvtári szol-
gálat útján megtudakolhatja, mi a véleménye Cambridge-nek ma a fakóércekről. És
így tovább, és így tovább. Mindebből semmi hasonló segítség nincs a művészetben.
A művész, a költő önmagáért felel. Nekilát a dolgának s be is fejezi. Belső hangra
hallgat, amelyet senkise hall. Szokoly ezt végzetes egyszerűséggel így fejezi ki:

Ki kell fosztanom magam,
hogy gazdag legyek.

Vagy így, amelyet Önök már hallottak a *Bennem kelt útra* című versében. Ha jól
emlékszem az ötödik vers volt:

ha buktam hát buktam
véres kendőt roppant derekamról
magam oldoztam
selymet én fújtam orr alá comb fölé
szénfekete hajammal
én kevertem el az éjszakát
ködöt magam faltam
borotvák Ünnepi táncát te gyönyörű
szemfényvesztésedre én mesterkedtem
csuklók kényes hanyatlásaival
én oltottam el félelmeidet.

Szokoly versei modern versek, de nem a régi szürrealista vagy expresszionista
sugalmazások hatására azok. Új elemek is gazdagítják őket: nem stílusjegyek, ha-
nem a szürrealista valóság mindennapos elemei: titokzatos születések, talányos
elhalálózások, szétesett családok töredékei, politikai örület, s lobogó tűzön fölfor-
ralt álmok.

S mindez egy dunántúli történelmi városban: Veszprémben! Azért hangsúlyo-
zom ezt, mert a 20. században csak kevés költő vállalta a „vidékiiséget”. Például
Juhász Gyula, Gulyás Pál, Csorba Győző, Takács Gyula, Simonyi Imre és a *Verőér*
szerzője, Szokoly Tamás.

Összegyűjtött verseiről – sűrű jegyzeteim alapján – még kétszer ennyit tudtam volna mondani, ha esszét kérnek tőlem s nem bevezetőt.

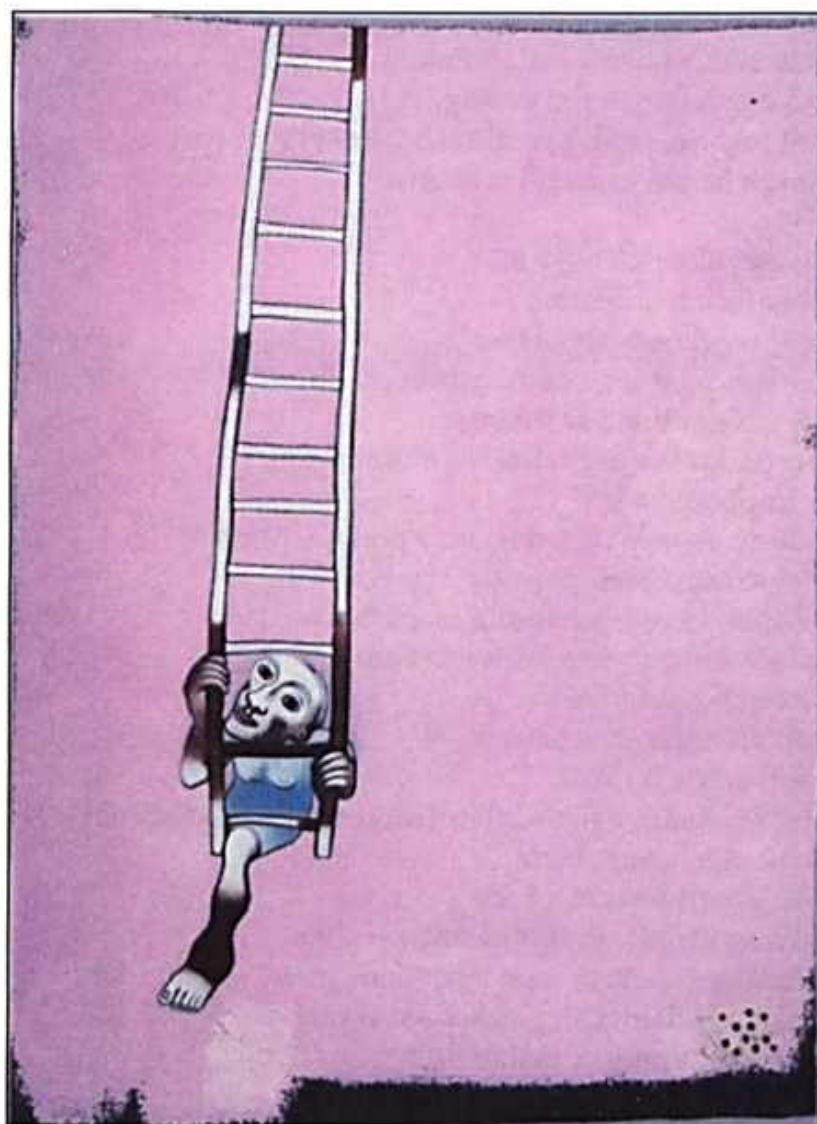
A megíratlanul maradt részből két versidézet mégis ide kívánczik, amelyet boldogan írnék bele bármelyi versembe. Ráadásul ezt a két sort sötétben mondanám el a közönség előtt:

mi az amire tellett mi az amire vágytál
megfáztál a halottas ágynál

A másik pedig így:

Nékem egy Bejárónő kéne
aki fellegekbe jár – helyettem is.

Hatvan esztendő eltelte után szerény kívánság ez egy költőtől. Azt kívánom Szokoly Tamásnak, hogy ez az óhaja teljesedjék.

Földi Péter: *Asszony létrával* (2003)